

ÖDEMiŞ MÜZESİNDE BULUNAN SİGİLLATA TÜRÜNDE FİNCANLARIN ÜRETİM MERKEZLERİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

Derya EROL

Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, derya.erol@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1580-6448

ÖZET

Terra sigillata seramikleri İ.Ö.2. yy.ın ortasından itibaren üretilmeye başlanılan masa kaplarıdır. Kendi içerisinde iki ana gruba ve birçok türe ayrılan bu seramikler, İ.S.3 yy.a dek kesintisiz kullanım görmüşlerdir.

Fincanlar da terra sigillata seramiklerinin her türünde sevilerek kullanılan kap tiplerinden birisidir. Ödemiş Müzesi koleksiyonunda yer alan sigillata seramikler fincan tipindedir ve DSA I grubu dahilinde üretilmiş olan çok yaygın olmayan form özellikleri barındırmaktadır.

Anahtar kelimeler: terra sigillata, fincan, tabak, planta pedis, çift daldırma.

ABSTRACT

Terra sigillata ceramics started to be produced from the middle of the 2nd century BC. These ceramics, which are divided into two main groups and many types, saw uninterrupted use until the 3rd century AD.

Cups are one of the types of containers that are loved and used in all types of terra sigillata ceramics. The sigillata ceramics in the Ödemiş Museum collection are in the cup type and have not very common form features produced within the DSA I group.

Key words: terra sigillata, cup, plate, planta pedis, double dipping.

GİRİŞ

Terra sigillata, Roma döneminde masa kapları olarak kullanılan seramik gruplarına verilen isimdir. İlk olarak İ.Ö.2. yy.ın ikinci yarısından itibaren K.Suriye’de üretilmeye başlanarak İ.S.3.yy. a dek üretimi devam etmiştir (Gunnewag, 1983:10).

Sigillatalar antik kaynaklarda kırmızı parlak renkli (Pilinius:35.160), kırılğan yemek kapları, masa kapları (Platus, Bacchides:24) olarak isimlendirilmektedir. Ancak bu kapların antik dönemdeki isimleri hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. 19.yy.da bu seramikler üzerinde araştırma yapan Dragendroff tarafından mühürlü toprak anlamına gelen terra sigillata ismi verilmiştir ve terminolojide herkes tarafından kabul görmüştür (Dragendroff, 1895:19).

Kırmızı parlak astarlı imce cidarlı bu seramikler doğu ve batı olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Her iki grup da kendi içinde farklı türleri barındırmaktadır. Doğu sigillataların

farklı türlerinin tanımlanmasında ortak terminoloji uzun süre tartışma konusu olmuştur. Uzun süren çalışmalar sonrasında 1957 yılında Kenyon tarafından yapılan terminoloji kabul edilmiştir. Doğu sigillata; Eastern sigillata A, B ve C olarak isimlendirilmiştir. Bu terminoloji tüm alan yazınında kabul edilmiş ve bu şekilde kullanılmıştır (Kenyon, 1957:281). Batı sigillatalarında ise terminoloji sorunu İtalyan ve Gaul şeklinde üretildikleri atölyelere göre Dragendorff tarafından yapılan isimlendirme ile çözülmüştür (Dragendorf, 1895).

Ödemiş Müzesi koleksiyonu içerisinde yer alan fincanlar, satın alma yolu ile Müzeye alınmıştır. Geldikleri yer, buldukları konteks bilinmemektedir. Dolayısı ile de kapların üretim merkezleri, buluntu konteksleri buna bağlı olarak da üretim tarihleri bilinmemektedir.

Ödemiş Müzesinde bulunmuş olan terra sigillata seramiklerine ait iki fincanın geldikleri ve üretildikleri atölye hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Bu bağlamda üretildikleri atölyeler ve üretim tarihlerini saptayabilmek adına öneriler geliştirmek çalışmanın amacı olarak belirlenmiştir. Fincanların form tipleri ve tarihleri hakkında bilgiler geliştirilerek yeni yerleşimlerden bulunacak olan bu tipteki fincanların tarihlendirilmelerinde kolaylık sağlayacak çeşitliliği sunmak bir diğer amaç olarak belirlenmiştir.

TERRA SİĞİLLATA SERAMİKLERİ

Yukarıda da ifade edildiği üzere terra sigillata seramikleri doğu ve batı olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Doğu sigillata grubu en temel olarak A, B ve C gruplarına ayrılmakla birlikte Pontus ve Kıbrıs sigillataları da bu gruba eklenmiştir. Batı sigillatalarında ise İtalyan ve Gaul sigillata türleri olmakla birlikte İngiltere, Almanya ve İspanya'da da büyük üretim merkezleri ortaya çıkmıştır.

A-Doğu Sigillata

Doğu sigillata İ.Ö.2.yy.1 ikinci yarısından itibaren üretilmeye başlanmış İ.S.3 yy.a kadar kesintisiz üretimi yapılmış bir türdür. En temel olarak A, B ve C olarak üç gruba ayrılmaktadır. Doğu sigillataların alt türleri, hamur, astar ve form farklılıklarına göre belirlenmiştir (Kenyon, 1957:281).

Doğu sigillata İ.Ö.2. yarısı içerisinde K.Suriye ve çevresinde üretilmeye başlamış daha sonra Tarsus, Antiochia ve Pergamon'da üretilmeye başlanmıştır. Daha sonra farklı merkezlerde de üretilmeye başlamış ve alt türleri oluşmuştur (Hayes, 1985:53). İ.S. 3. yüzyıla dek kesintisiz üretimi süren sigillataların, tüm Ege ve Akdeniz dünyasında etkin bir şekilde ticareti yapılmış pek çok merkeze de ihraç edilmiştir. İ.S.3.yy. sonrasında Terra sigillata seramiklerinin yerini Afrika Geç Roma Kırmızı astarlı seramikleri almıştır.

Doğu sigillatalarının A, B ve C alt gruplarının yanı sıra Kıbrıs, Pontic bölgelerinde de sigillata üretimi olduğu tespit edilmiştir. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar, hemen her yerleşimin bu alt türlerin yanı sıra kendi yerel sigillatalarını da ürettikleri birer atölye olduğu yönünde bulgular barındırmaktadır.

1-Doğu Sigillata A (DSA)

Kenyon'un çalışması öncesinde DSA seramikleri birçok araştırmacı tarafından farklı isimlerle gruplandırılmışlardır.

Antiochia'da çalışmalarda bulunmuş olan Waagé, bu seramikleri Pergamon üretimi olarak Pergamon sigillataları olarak isimlendirmiştir (Waagé,1948:38). Goldman ise, 1950 yılında Tarsus'ta yaptığı çalışmalarda DSA grubu seramiklerini Hellenistic ve Roman Pergamon olarak iki gruba ayırmıştır (Goldman, 1950:176). Kenyon'dan sonra Atina Agora'sında çalışan Robinson, Kenyon'un yaptığı terminolojiyi kabul etmeyerek DSA grubunu sadece Pergamon başlığı altında sınıflandırmıştır (Robinson, 1959:5). Daha sonraki dönemde yapılan çalışmalarda bu seramiklerin üretim merkezlerinin K.Suriye ve çevresinde olduğu ortaya çıkmıştır (Gunnwag, 1983:10; Hayes, 1985:53)

DSA seramikleri, sigillata türünün ilk üretilen grubudur. İ.Ö.2. yy.ın ikinci yarısı içerisinde üretilmeye başlanmış İ.S.3 yy.a dek kesintisiz bir şekilde üretilmiştir. Bu türdeki sigillataları, İtalya, Kıta Yunanistan, Batı Anadolu, Karadeniz, Kıbrıs, Suriye, Filistin ve Mısır'a kadar çok geniş bir alana yayılmıştır. K.Suriye'deki atölyelerin yanı sıra Antiochia, Pergamon Anadolu'daki önemli A grubu atölyeleri arasında yer almaktadır.

DSA grubunun hamuru ince katkılı çok az mikalı ya da mikasızdır. Sert pişirimidir. Krem renginden kırmızımsı kahverengiye kadar giden renk skalası içerisindedir. MRK'na göre renkler 10 YR, 8/3-8/4 ile 7.5 YR 7/6-8/6, 7,5YR 7/4-8/4 tonları arasında değişmektedir. Astar ise kırmızımsı kahverengi ve kırmızı renkleri arasında değişmektedir.

Bu grup DSAI ve DSII olmak üzere 2'ye ayrılmaktadır. AI, İ.Ö.2.yy.ın ikinci yarısından İ.Ö.1 yy.a kadar kullanım görmüştür. DSII, İ.Ö.15- İ.S.15 yılları arasında kullanılmaya başlamıştır. AI'in tiplerinin tümü ile sona ermemesi ile birlikte AII'de daha keskin hatlı formlar üretilmeye başlanmıştır. Form tiplerinde görülen bu değişiklik nedeni ile AI ve AII olarak ayrılmıştır.

DSAI grubu seramiklerinde kase, tabak ve kase türünde kaplar üretilmiştir. Tabaklar, en yoğun üretilen kap tiplerindedir. Tabaklar AI grubunda, düz, dışa ya da içe çekik ağızlı olabilmekle birlikte gövdeleri küresel formludur ve düz diplidir. Az sayıda örneklerin halka kaideli olduğu görülmektedir (Goldman:174, Fig.156, 157, fig.188,189; Robinson:11, plt.1-F1-10, plt.60 F-6,7,11,12-14).

AI grubundaki seramiklerde sevilerek kullanılan bir başka kap tipi de fincanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Fincanlar da tabaklarda olduğu gibi düz, içe ya da dışa çekik ağızlı olabilmektedir. Gövdeler küresel ya da ovoid biçimli ve derin olmaktadır. Kaideleri de büyük çoğunlukla düz yapılmaktadır. Ancak halka kaideli örnekler de bulunmaktadır (Meyer-Schlichtmann, :77,81,82, taf.9,B2, taf.10B10).

AI'in bir diğer formu kâselerdir. Kaseler de tıpkı tabak ve fincanlarda olduğu gibi küresel gövdeli yapılmaktadır. Sığ kase olarak da isimlendirilen bu kapların kaideleri halka biçimlidir ve İ.Ö.1 yy.dan itibaren alçak olan kaideler daha yüksek yapılmaya başlanmıştır (Hayes, EAA:19,20).

DSA seramikleri, görülen form değişimine göre AII grubu olarak ikiye ayrılmıştır. AII grubu İ.Ö. 1 yy.ın sonlarında başladığı ifade edilmektedir (O.Waagé, Antioch:32). DSII seramiklerinde çarkın yanı sıra kalıp tekniği de kullanılmaktadır. AII seramiklerinde kap formları çeşitlenmekle birlikte AI form tipleri de kullanılmaya devam etmişlerdir.

AII grubunun en sevilerek üretilen grubu tabaklardır. Konik gövdeli ve halka kaideli tabaklar İ.S.1 yy.ın en tipik AII tabak formlarından birisidir(M.Kenyon:313, 315, fig.73.2). AII

tabak formlarının en çok kullanılan bir diğeri de geniş ağız bantlı sığ gövdeli tabaklardır Yüksek halka kaideli olan bu tabakların ağız bantları üzerinde rulet bantları ya da applike olarak yapılmış figürler yer almaktadır. Tabakların tondolarında rulet bantları, palmet ya da isim baskıları yer almaktadır. Bu tabaklar en yoğun olarak İ.S.1 yy.da üretilmişlerdir (Hayes,EAA,, 10,11, Tavola V6, 8, 10, 12,13; Kenyon, ss.330,331, fig.79.11,12,19,20).

AII seramik grubundaki bir diğerkap formu kaselerdir. Kaselerin gövdeli iç bükey profilli olabildiği gibi keskin dönüşlü olabilmektedir (Hayes,EAA,,21). Bu kaseler, İ.S.1-2 yy.lar arasında çok popüler olarak üretilmişlerdir (Kenyon, ss.325, 327 fig.77.11).

AII grubundaki kap tiplerinden birisi de fincanlardır. AI döneminde görülen küresel ve ovoid biçimli fincanlar yerini çan biçimli olarak da isimlendirilen keskin kenarlı fincanlara bırakmıştır. Bu fincanların kaideleri halka biçimindedir. Fincanların geniş ağız bantlarında tek ya da çok sıralı rulet bantları bulunmaktadır. İ.S.1.yy en yoğun kullanım dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Kenyon, s.336, 337, 338,fig.81.1,5,10, Meyer-Schlichtmann, taf.13, N33a, N39 a).

2-Doğu Sigillata B (DSB)

DSB seramikleri bir diğerkapDoğu Sigillata B grubu seramiklerinin üretim merkezinin Batı Anadolu'da olduğu kabul edilmiş ancak uzun süre üretim merkezi tespit edilememiştir. Samos, Notion gibi kentlerin üretim merkezi olabileceği fikirleri ortaya atılsa da yapılan analizler sonucunda bu grubun Tralleis'te üretildiği tespit edilmiştir(Otschar, 1996).

Tralleis'e gelen İtalyan ustalar tarafından üretilmeye başlanmış olan bu gruptaki seramikler İtalyan sigillataları etkisinde üretilmişlerdir. Bu nedenle formlar İtalyan sigillatalarına benzemektedir. Ancak Tralleis kentinin kendi seramik geleneğini de bu türe eklendiği için birebir İtalyan sigillatalarının kopyaları formlar ortaya çıkmamış İtalyan etkili özgün formlar ortaya çıkmıştır.

DSB seramikleri İ.Ö. 1 yy.ın son çeyreğinde üretilmeye başlanmış ve İ.S.2 yy.a dek üretimi devam etmiştir. DSB kendi içerisinde DSBI ve DSBIİ olarak iki gruba ayrılmaktadır.

DSB I

DSBI grubu, İ.Ö.1 yy.ın son çeyreğinde üretilmeye başlanmış İ.S..75 yılında üretimi azalarak yerini başka bir DSB türü olan DSB II'ye bırakmıştır. BU grup seramikleri, İtalyan sigillataların form özellikleri etkili özgün bir form tipolojisine sahiptir. Hayes tarafından

B I grubu sigillataların Hayes tarafından yapılan tipolojide 41 tane farklı form tespit edilmiştir. Bu gruptaki sigillataların hamurları iyi elenmiş bol mikalıdır ve iyi pişirimidir. Astarlar düzletilmiş yüzey üzerine uygulanmıştır. Pürüzsüz ve sabunumsu bir kayganlıktadır. Çift daldırma tekniği ile yapılmasına rağmen gövde üzerinde çok keskin renk farklılıklar görülmez. Sadece çift daldırma tekniği nedeni ile kaide üzerinde buruncuk adı verilen birikmelere sık sık rastlanmaktadır.

Bu gruptaki seramiklerin yapımında kalıp ve çark yapımı birlikte kullanılmıştır. Tabak, kase ve fincan formları diğerkap sigillata gruplarında olduğu gibi BI grubunda da kullanılmaktadır.

Kap tiplerinde İtalyan sigillata formlarının keskinliği görülmektedir. Tabaklar da keskin kenarlı, sığ formlar ağırlıktadır. Kaideler düz ya da halka dip şeklindedir. İ.Ö.1.yy.ın sonlarından İ.S.1 yy.ın ilk yarısına kadar tabakların en yoğun şekilde üretimleri devam etmiştir.(Hayes, EAA:53, 54, 56; Mitsopoulos Leon:98,100, H3, H5-8, H4).

Kaselerde de kalıp kullanımı nedeni ile keskin hatlar ve çok çeşitli ağız tipleri görülmektedir. Aynı zamanda çark yapımı küresel gövdeli kaseler de bulunmaktadır. Kaideler düz ya da halka dip şeklindedir (Mitsopoulos Leon:101, H58-62, H68; Hayes, EAA:59).

BI grubu dahilindeki bir diğer kap tipi fincanlardır. Çan biçimli olarak isimlendirilen kalıp fincanlar grubun en popüler fincan türü olarak karşımıza çıkmaktadır (Erol, 2011:54; Meriç, 2003:51,Taf.K229).

BI sigillatalarında oldukça sade bezemeler kullanılmıştır. Rulet, applike ve baskı teknikleri ile bezemeler yapılmıştır.

Rulet tekniği ile çeşitli şekillerde bezemeler ağız kenarlarında kapların iç kısımlarında merkezde görülmektedir. Applike tekniği ile yapılan bezemeler ise ağız bantları üzerinde spiral şeklinde bezemeler olarak yapılmaktadır. Baskılar ise isim olarak basılmaktaydı. İsim baskıları dörtgen, yuvarlak ya da planta pedis biçimli çerçevelerin içerisinde yer almaktaydı (Erol, 2011:46).

DSBII

BII grubu, İS..75-150 yılları arasında yoğun olarak üretilmiş sigillata türüdür. BI gruba göre daha az kalitede yapılmıştır. Hamurları ince katkılı mikalı ve az pişirimidir. BU nedenle de kapların cidarlarından da görülebilen katman katman bir görünüm ortaya çıkmaktadır. BII seramiklerinin astarları fırça ile sürülmüştür. Turuncu renkli olan astarlar parlak olmakla birlikte BI sigillatalarının kalitesinde değildir (Kenrick:245; Hellström:32; Gassner:127, 128).

3-Doğu Sigillata C (DSC-Çandarlı)

DSC seramikleri, sigillata türünün en geç grubudur. Bu grup, İ.S.1. yy.da üretilmeye başlanmakla birlikte geniş bir coğrafyaya dağılması, DSA ve DSB seramiklerinin üretimlerinin azaldığı İS.2 yy.da gerçekleşebilmiştir (Hayes, 1972:317). Çandarlı sigillatalarının hamurları, kireç ve gümüş renginde mika katkılıdır. Sert fırınlanmıştır. Astar, kırmızımsı kahverenginden tarçınımsı kahverengiye kadar çeşitli renklere sahiptir. Kabın iç kısmında astar kalitelidir ve parlaktır. Dış kısmında ise daha ince sürülmüştür. Zaman zaman kaidenin alt kısmı ve gövdenin alt kısmı astarsız bırakılmıştır (Loeschke, 1913:11).

Diğer sigillata türlerine göre Çandarlı seramiklerinde kap boyları büyümüştür. Kap formları farklılaşmıştır. İtalyan ve Gaul sigillatalarından etkilenilmiş form tipleri görülmektedir. Ağızlar düz ya da dışa çekik yapılmıştır. Küresel be konik gövdeler yapılmakla birlikte tabak ve kaseler de omurgalı gövdeler görülmektedir (Loeschke, 1913:11). Kaidelerin kenarları genişlemiştir, yükselmiştir. Bu da doğu sigillata gruplarında ilk kez görülen form özellikleridir. Çandarlı sigillataları, İ.S.2.yy ortalarından İ.S.3 yy.ın ortalarına dek en yoğun olarak üretilmişlerdir.

B-Batı Sigillataları

İ.Ö.1.yy.ın son çeyreğinde Doğu sigillatlarından etkilenerek üretilen yeni bir sigillata türü ortaya çıkmıştır. Batı eyaletlerinde görüldüğü için batı sigillataları olarak isimlendirilmiştir bu yeni tür. İtalya'daki yerel seramik geleneği ile birleşerek farklı bir türde sigillata grubu üretilmiştir. Arezzo'da üreilmeye başlayan bu sigillatalar kısa süre içerisinde İngiltere, Fransa, Almanya gibi yerleşimlere dağılmıştır. İtalya ve Gaul sigillataları 2 ana gruba ayrılmaktadır.

1-İtalyan Sigillataları

İ.Ö.1.yy.ın son çeyreğinde İtalya Etruria'da Arretin kentinde üreilmeye başlanan sigillatalar aynı zamanda Batı sigillatalarının da ilk grubunu oluşturmaktadır(Hayes, 1973:53). Kısa süre içerisinde İ.S. 10-50 yılları arasında Pisa, Puteoli gibi bir çok atölye kurularak hızlı bir şekilde yayılmıştır (William-Daniel, 1978:9). Kaplar Doğu sigillataları nedeni doğuya doğru yayılmamı kuzey doğuya doğru yayılmışlardır (Zabechlicky-Scheffenegger, 1995:219).

İtalyan sigillataların hamurları ince elenmiş ve çok iyi pişirimidir. Astar, düzletilmiş bir yüzeye uygulanmıştır. Parlak ve kırmızımsı kahverengindedir (Kenrick:128). Kapların yapımında kalıp ve çark yapım tekniği kullanılmıştır. Kalıp yapımı daha ağırlıkta kullanılmıştır.

Bezemeli ve bezemesiz olmak üzere iki farklı tipte İtalyan sigillataları yapılmıştır. Bezemeli örnekler kalıp yapımıdır ve Doğu sigillatalarından ayrılan bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (Hayes, 1973:415).

Tabak, kase ve fincanların yapımında kalıp kullanılması nedeni ile ağız yapılarında çok çeşitli formlar bulunmaktadır. Tabak gövdeleri sığdır ve omurgalıdır. Kaideler halka biçimlidir. Geniş kenarlı örneklerin yanı sıra ince ve yüksek olan kaideler görülmektedir. İ.S.1 yy. boyunca tabakların en popüler olduğu dönem olarak kabul edilmektedir (Goudineau, 1968, Nr. 9; Rödgen:74; Goudineau, 1968: Nr. C-2A-39).

Kaselerde keskin kenarlı formların yanı sıra küresel ve ovaoid gövdeli örnekler de görülmektedir. Bezemeli örnekler küresel ve ovaoid gövdeli kaselerin üzerinde görülmektedir.

İtalyan sigillataların bir diğer formu da fincanlardır. Fincanlar küresel ve konik gövdeli olarak iki temel tipte yapılmakla birlikte çok çeşitli tipte yapılabilmektedir. İ.S.1.yy.da en yoğun üretim dönemleri olarak kabul edilmektedir (Andreau, 1974:370, Pl.14 Nr.69.178.35).

2-Gaul Sigillataları

İ.S.1. yy.dan itibaren La Grafesenque yerleşiminde farklı türde bir sigillata üreilmeye başlamıştır. Kısa sürede yayılan bu sigillatalar Aveyron, Montans, Lezoux gibi birçok farklı atölyede üreilmeye başlanmıştır. İ.S.20 yılından 2.yy.ın sonlarına dek kesintisiz ve yoğun bir şekilde üretilmiştir (Kenrick, 1985:219). İnce katkılı ve sert pişirimli hamur pembemsi kahverengindedir. Astar ise kahverengi rengindedir ve mattır (Kenrick, 1985:128).

İtalyan sigillatalarında olduğu gibi Gaul sigillatalarında da bezemeli ve bezemesiz olmak üzere iki tipte kaplar üretilmiştir. Bezemeli kaplarda bezeme kalıp tekniği ile yapılmaktadır ve tüm kabın yüzeyini frizlerin arasında kalacak şekilde kaplamaktadır. Kapların formları İtalyan ve doğu sigillatalarından farklı tipleri barındırmaktadır. Ayrıca diğer sigillata türlerinden görülmeyen barbotin tekniği de bezemeler de en yoğun kullanılan tekniklerden

birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İS.1-2 yy boyunca çok yaygın bir şekilde üretilmiştir (Hayes, 1976:16).

ÖDEMİŞ MÜZESİNDE BULUNAN TERRRA SİGİLATA TÜRÜNDE FİNCANLAR

Terra sigillata seramik gruplarının tümünde fincan en çok kullanılan kap tiplerinden birisidir. Fincanlar, DSA grubu seramiklerinde de sevilerek kullanılan form olmuştur. DSA grubunun erken evrelerinde fincanlar, düz ağızlı ya da hafif dışa ya da içe çekik ağızlıdır. Gövdeleri küresel ya da ovoid biçimlidir. Bu tiplerde kaideler genellikle düzdür. Ancak alçak halka biçimli örnekler de bulunmaktadır. Bu tiplerin erken örneklerinde kaidenin dış kenarları düz iken geç örneklerde dış kenarlar yuvarlatılmıştır (Erol, 2014:35) .

Daha geç evrelerdeki fincan örneklerinin ağızları dışa çekilmiştir. Ağızların bazılarında iç bükey ya da düz profilli ağız bandı yer almaktadır. Bu bantların üzerinde tekli ya da ikili rulet sıraları yer almaktadır. Fincanların gövdeleri küresel ya da omurgalıdır. Hemen hepsinin kaideleri halka biçimlidir. Bu örnekler İ.Ö.1-İ.S. 1 yüzyıl aralığında değerlendirilmektedir (Erol, 2014:36).

Ödemiş Müze koleksiyonu dahilinde 2 tane terra sigillata seramikleri türünde fincan bulunmaktadır. Bu fincanların hamur, astar ve form özellikleri incelendiğinde iki fincanın aynı sigillata türünde olduğu görülmüştür. 359 ve 361 envanter numaralı fincanlar, DSA sigillata türündedir.

359 numaralı fincan, ince katkıli hamuru ile iyi pişirimidir ve kırmızımsı kahverengi rengindedir. Astar düzletilmiş bir yüzeye çift daldırma tekniği ile uygulanmıştır. Kırmızımsı kahverengindedir. Astar, çift daldırma tekniği ile yapıldığı için tüm kap yüzeyinde ikinci daldırma sonrasında kabın gövdesinde geniş bir alanı kapsayacak şekilde kaideye doğru akmıştır.

Fincanın hamur-astar ve form özelliklerine bakıldığında DSA grubu seramikleri dahilinde olduğu görülmektedir.

359 numaralı fincanın, hamur ve astar özelliklerine bakıldığında Pergamon sigillataları ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. A sigillataları türünde Antiochia, Tarsus, K.Suriye’de ve Pergamon’da bulunan atölyeler üretimde bulunmaktadır. Antiochia, Tarsus ve K.Suriye’deki atölyeler, hamur ve astar özellikleri olarak birbirlerine benzemektedirler. Pergamon atölyeleri hamur ve astar özellikleri açısından daha farklı özellikler barındırmaktadır.

K.Suriye orijinli atölyelerde üretilen A grubu sigillataların hamurları, açık sarıdan krem rengine kadar değişebilen renklerde, çok ince katkıli ve sert pişirimidir. Astarları çift daldırma tekniği ile düzletilmiş bir zemin üzerine uygulanmıştır. Kabın iç kısmında astar fırça ile düzletilmiştir. Kaliteli astarları kahverengi renginde ve yarı mat görünümlüdür (Hayes, 1973, s:450).

Antiochia atölyelerinde üretilmiş olan A grubu sigillatalarının hamurları açık devetüyü renginde olup koyu kahverengi kaliteli astarları bulunmaktadır (Waagé,1948 :28).

Pergamon atölyelerinde üretilen A grubu sigillataların hamurlarına bakıldığında farklı tiplerde yapılabildiği görülmektedir. Sigillatalarda görülen astarlardan birisi çok ince katkılidir

ve kırmızıdan kahverengiye kadar değişen renk skalası içerisindedir (Meyer-Schlichtmann, 1988:14,15). Pergamon sigillatlarının astarları çift daldırma tekniği ile yapılmıştır. İki kez astara daldırılan kap ters çevrildiğinde astar kaideye doğru akar ve buruncuk adı verilen birikintiler oluşturur. Eğer düzletilmez ise kabın yüzeyinde bu akmalara net bir şekilde görülmektedir (Meyer-Schlichtmann, 1988:15, 16).

Ödemiş örneğinin hamuru ince katkılı olmakla birlikte kırmızımsı kahverenginde ve iyi pişirimidir. Hamur özelliklerine bakıldığında Pergamon sigillatlarına benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. Astar, çift daldırma tekniği ile yapılmıştır. İkinci kez daldırıldıktan sonra kap çevrildiğinde kaideye doğru akan astar düzletilmemiştir. Pergamon sigillatlarında bu şekilde kabın yüzeyinde düzletilmemiş akan astarlar çok sık görülmektedir. DSB I sigillatları da çift daldırma tekniği ile astarlanmalarına rağmen onların yüzeyleri daima düzletilmiştir. Onların sadece kaidelerinde buruncuk adı verilen birikimler görülmektedir. Ödemiş sigillata fincanının astarı da çift daldırma tekniği ile yapılmıştır. İkinci daldırma sonrasında akan astarlar tıpkı Pergamon sigillatlarında olduğu gibi düzletilmemiştir. Kabın dış kısmında akan astar net bir şekilde görülmektedir. Ödemiş müzesindeki fincanın tüm hamur astar özellikleri Pergamon atölyelerinde üretilen A grubu sigillatların özelliklerini taşımaktadır.

359 envanter numaralı fincanın formuna bakıldığında düz ağızlıdır. Hafif küresel konik gövde kaideye doğru keskin olmayan bir profille dönerek konik bir şekilde kaide ile birleşmektedir. Kaide alçak halka dip şeklindedir.

Bu tipteki fincanlar, tüm DSA atölyelerinde üretilen bir formdur. Ancak bu form çok yoğun üretilen form tipleri arasında yer almamaktadır. A grubunun erken üretimi olarak kabul edilen AI grubu dahilinde üretilmiş bir formdur. AI grubunun formlarında yuvarlak hatlar hakimdir. Bu yuvarlak hatlar, Hellenistik dönem seramiklerinde görülen form özelliklerinin AI sigillatlarında da devam ettiğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte kaidenin üzerinde keskin olmayan dönüşle bu formun hem yeni hem de eski Hellenistik form geleneğinin unsurlarını barındırdığı ifade edilmektedir (Kenyon, 1959:313). AI türünde sigillatların İ.Ö.2.yy.ın ikinci yarısından İ.Ö.1.yy.ın üçüncü çeyreğine dek üretimi kesintisiz devam etmiştir. Waagé, Antiochia'da yaptığı çalışmalar neticesinde Hellenistik Bergama olarak nitelendirdiği DSA I grubunda Roma Bergama olarak isimlendirdiği DSA II grubuna İ.Ö.15-İ.S.15 yılları arasında geçtiğini ifade etmektedir ¹(Goldman:172,173).

359 envanter numaralı fincanın, kavisinin yumuşak dönüşü ve yuvarlak hatları; AI sigillatlarının erken evrelerinin form özelliklerindeki temel unsurların göstergesidir. Bu dönemdeki kap formlarında keskin profillerden ve keskin açılı geçişlerden kaçınılmaktadır. Formlar ince ve yuvarlatılarak şekillendirilmişlerdir (Kenyon, 1959:313).

Hayes tarafından 359 numaralı fincan benzeri örnekler, Form 42 olarak gruplandırılmıştır (Hayes, 1985:Tavola VI.5, Form 42).

A grubu sigillatlarının Kuzey Suriye'deki önemli merkezlerinden olan Samari Sebaste'de yapılan çalışmalarda bulunan bu tipteki fincanlar, İ.Ö.30 yılına tarihlenen konteksler

¹ Erol, 2011, 23: Antiochia, Tarsus ve Atina Agora'sında yapılan çalışmalarda bu ayırım Hellenistik Bergama ve Roma Bergama olarak isimlendirilmiştir. Ancak Kenyon'un yaptığı sınıflandırmada ESAI (DSAI) ve ESAII (DSA II) olarak ayrılmıştır.

dahilinde bulunmuştur. Kenyon bu tipteki fincanların Augustus dönemi içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Kenyon, 1959:Fig.73-15).

A grubu sigillatalarının Kuzey Suriye'deki önemli merkezlerinden bir diğeri olan Hama'da yapılan çalışmalarda da bu tipte fincan örneği bulunmuştur. AI grubu dahilinde olan fincan İ.Ö.1. yy a tarihlendirilmiştir (Christensen, 1971:Fig.64, 22-3).

Atina Agora'sında yapılan çalışmalarda F grubu dahilinde, Pergamon kapları olarak değerlendirilmiştir. F grubu, İ.Ö.1.yy.ın 3.çeyreğine tarihlendirilmiştir (Robinson, 1959: Plt:60-

Pergamon kentinde yapılan çalışmalarda bu tipte bulunan fincanlar, Pergamon sigillata üretiminin ilk evresini kapsadığı ifade edilerek İ.Ö.2.yy.ın ikinci yarısından İ.Ö.1.yy.ın üçüncü çeyreği aralığına tarihlendirilmektedir (Meyer Schlichtmann, 1988:196). Ödemiş örneği ile benzerlik gösteren Pergamon fincanı, İ.Ö.1.yy.ın ilk çeyreği içerisinde değerlendirilmektedir (Meyer Schlichtmann,1988: Taf.39-B4).

Tüm bu yerleşimlerdeki örnekler göz önüne alındığında 359 numaralı fincanın İ.Ö.1. yy.ın ilk yarısı içerisinde tarihlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

359 numaralı fincanın DSA grubu sigillataları dahilinde bir form olduğunun tespit edilmesinin yanı sıra üretildiği DSA atölyesi hakkında öneriler de sunulabilecek özellikler tespit edilmiştir. Bu fincan formunun, A grubu atölyelerinde birbirlerinden farklı şekilde uyguladıkları bir tipi bulunmaktadır. Bu nedenle form tipine bakarak atölye tespit edebilmek çok olanaklı olmamıştır. Ancak hamur ve astar açısından incelendiğinde fincanın Pergamon atölyesi özellikleri taşıdığı görülmektedir.

Ödemiş Müzesi koleksiyonu dahilindeki 359 envanter numaralı fincan, DSA I grubu dahilinde Pergamon atölyelerinde üretilmiştir. Üretim tarihi İ.Ö.1 yy.ın ilk yarısı içerisinde değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

361 envanter numaralı örnek, 359 numaraları örnekle birbirine çok yakın ölçülerde yapılmışlardır. Hamur ve astar özellikleri ile de çok benzerlikler göstermektedir. Çift daldırma tekniği ile yapılması planlanmış olan astar tek daldırma sonrasında ters çevrilmiş ve akan astar düzeltilmemiş döndürüldüğündeki akan şekli ile kabın gövdesine yayılarak kaideye doğru inmiştir.

361 numaralı fincanın form tipine bakıldığında 359 ile aynı tipte olduğu görülmektedir. Bu fincan da DSA I grubu dahilinde bir fincandır. Hayes Form 42 olarak kabul edilen bu tip tıpkı 359 da olduğu gibi İ.Ö.1 yy.ın ilk yarısı içerisinde değerlendirilmelidir. Hamur ve astar özellikleri ile de 359 numaralı fincan da olduğu gibi olasılıkla Pergamon üretimi olduğu önerilmektedir.

SONUÇ

Ödemiş Müzesi'ne satın alma yolu ile gelmiş olan bu fincanların geliş yerleri, üretim merkezleri bilinmemektedir. Bu bağlamda parçaların stil özellikleri incelenerek üretildikleri atölye, ait oldukları sigillata türü ve üretim tarihleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Fincanlar, sigillata türündeki seramiklerde en yoğun kullanılan kap tiplerinden birisidir. Kalıp ve çark yapımının birlikte ya da tek tek uygulandığı fincanların formlarında çok çeşitlilik bulunmaktadır.

359 ve 361 numaralı fincanlar, DSA I grubu dahilinde üretilmişlerdir. Bu türde formlar A I sigillatalarında Hellenistik dönemin etkisinin sürdüğünün göstergesi olacak şekilde yuvarlak ve keskin açılı olmayan profillere sahiptirler. Bu form, A grubu türünde üretimde bulunan tüm atölyelerde üretilen bir formdur. Ancak bu form A I'in en yaygın kullanılan fincan formlarından birisi değildir. İ.Ö.2.yy.ın ortası ve İ.Ö.1 yy.ın ilk yarısı içerisinde üretilmiş olan bir formdur. Her bir atölyede form aynı şekilde üretilmiş atölyelerin kendilerine özgü özel tipleri yapılmamıştır.

Samaria ve Hama gibi Kuzey Suriye atölyelerinde, Antiochia, Tarsus ve Pergamon gibi Anadolu DSA atölyelerinde bu form tipinde fincanlar üretilmiştir. Ödemiş Müzesi buluntusunun hamur ve astar özellikleri Pergamon DSA atölyesinin üretimleri ile benzerlik göstermektedir.

KAYNAKÇA

Abadie-Reynal C., La Céramique Romine D'argos, Athens, 2007

Christensen A.P.- S.F.Johansen, Les Poteries Hellenistiques et Les Terres Sigilles Orientales; Hama Foullies Et RecherchesIII, 2,1971

Dragendorf, H.,“Terra Sigillata”,Bonner Jahrbüher des Rheinischen Landes Museums in Bonn (BJb) ,1895, ss.18-155

- Erol D., Tralleis Sigillata Çöplüğü, (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi) Aydın, 2004
- Erol D., Smyrna Agorasında Ele Geçen Terra Sigillata Ve Geç Roma Seramiği, DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2011.
- Erol D., Terra Sigillata ve Late Roman Ware Seramik Grupları, Gece Kitaplığı, Ankara, 2014.
- Fülle,G. The Internal Organization of the Arretine Terra Sigillata Industry: Problem of Evidence and Interpretation, JRS, 87, 1997, ss.111-155
- Gassner V., Das Südtor der Tetragonos Agora Keramik und Kleifunde, Forschungen in Ephesus XIII/1,1997
- Goldman H., Excavations at Gözlükule, Tarsus, Volume 1,New Jersey,19
- Goudineau C., Fouilles de l'ecole Française de Rome a Bolsena, 1962-1967, Ecole Française de Rome. Mélanges D'archéologie et D'histoire. Supplément 6, Paris, 1968 Sigillata,QEDEM 17
- Hayes J., Late Roman Pottery, 1972
- Hayes,J, 'Roman Pottery From the South Stoa at Corinth,' Hesperia 42, 1973, s:416
- Hayes J., Supplement to Late Roman Pottery, London, 1980
- Hayes, J., The Villa Dionysos, Knossos: The Pottery, BSA, No:78,1983,s.97-169
- Hayes J., Sigillata Orientali, EAA Ceramique, 1985
- Hellström P., Labraunda Pottery of Classical and Later Date Terracotta Lamps and Glass, 1971
- Kenrick, B., Excavations at Sidi Khrebish Benghazi (Berenice), Tripoli 1985
- Kenyon M.N- Crawford G.M, Samaria Sebaste Objects, London1957
- Loeschke S., 'Tschandarlı,' A.M 38, 1913, ss:69-409
- Malfitana D., Jeroen Poblome and John Lund, Eastern Sigillata A in Italy A Socio-Economic Evaluation, BaBesch 80, 2005, ss:199-212
- Meriç R., Spathellenistisch-Römische Keramik und Kleifunde aus einem Schachtbrunnen am Staatsmark in Ephesos, Forschungen in Ephesos IX/3
- Mitsopoulos-Leon, 'Keramik aus Basilika und Prytaneion ein Überblick,' ÖJH 50, 1972, s:495-520

Mitsopoulos-Leon V., Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos, Kleinfunde 1. Teil: Keramik Hellenistischer und Römischer Zeit, FfE IX, 1991

Robinson H., The Athenian Agora Pottery of the Roman Period, New Jersey, 1959

Sackett L.H., Knossos from Greek City to Roman Colony. Excavations at the Unexplored Mansion II, 1992

Schlichtman, M. Die Pergamenische Sigillata Aus Der Stadtgrabung Von Pergamon, 1988

Waagé O., Antioch on the Orantes IV, 1948

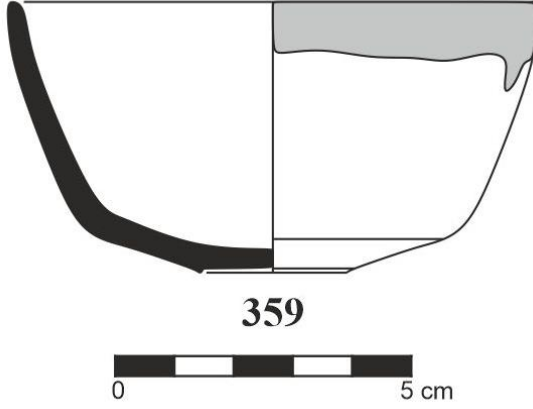
Zabehlicky S.- Schfenegger, 'Subsidiary Factories of Italian Sigillata Potters, The Ephesian Evidence,' Harvard Theological Studies 41, 1995, s: 219-228

Zelle, M., Terra Sigillata aus der Westtor-Nekropole in Assos, Asia Minor Studien, Band 27, Bonn, 1997

KATALOG

Kat No:3-Fincan

Env.No:359

Ölçüleri: A.R:8.5cm, K.R: 3cm h: 4.5cm

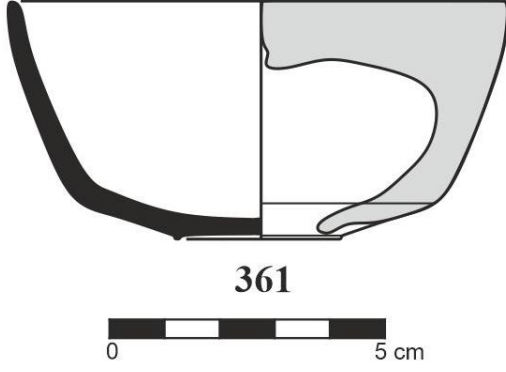
Hamur-Astar: Hamur, ince katkılı, iyi pişirimidir. Kırmızımsı kahverengi rengindedir. MRK'na göre 2.5 YR6/6 ya da 6/8 tonlarındadır. Astar, düzletilmiş bir zemine uygulanmıştır. Çift daldırma tekniği ile astarlanmıştır. Yarı parlak görünümlüdür. Astar kahverengi rengindedir. MRK'na göre 10R6/6 tonlarındadır. Pişmeden kaynaklı ağzın kenarında koyu renkli bir bant oluşmuştur.

Tanım: Düz ağızlı, keskin olmayan konik şeklinde gövde kaidenin hemen üzerinde omurga yaparak konik bir şekilde kaide ile birleşmektedir. Kaide alçak halka kaide şeklindedir.

Tarihlendirme: DSA I, İ.Ö.1 yy.ın ilk yarısı.

Kat No:4-Fincan

Env.No:361

Ölçüleri: Ağız R:8.8 cm, K.R:2.7 cm, H:4 cm.

Hamur-Astar: Hamur, ince katkılı ve iyi pişirilmiş hamur pembemsi kahverengindedir. MRK'na göre 2.5 YR 6/8 tonlarındadır. Kabın yüzeyi düzletilmiştir. Astar çift daldırma tekniği ile yapılmıştır. Ancak ikinci daldırma kabın yüzeyinde aşınmış ilk daldırmanın akma izleri gövde üzerinde görülmektedir. Kırmızımsı kahverengindedir ve MRK'na göre 10R5/6 tonlarındadır.

Tanım: Düz ağızlıdır. Gövde derin ve konik biçimlidir. Kaideye doğru keskin olmayan bir omurga ile dönen gövde kaide ile yine konik olarak birleşmektedir. Alçak halka kaidelidir.

Tarihlendirme: DSA I, İ.Ö.1 yy.ın ilk yarısı.

